

ELS ARXIUS MUNICIPALS, UNA FONT DE RECURSOS DIDÀCTICS

JAUME BUSQUETS I FÀBREGAS

Professor del Departament de Didàctica de les Ciències Socials. Universitat de Barcelona

GEMMA FOJ I ALVIRA

Cap de l'Arxiu Municipal de Sant Cugat del Vallès

ALBERT SOLIVELLES I CASTILLO

Professor de l'Escola La Romànica. Sabadell

Fins no fa gaire, la imatge que teníem d'un arxiu municipal era la d'un indret llòbrec, poc freqüentat, on s'amuntegaven grans quantitats de documents antics i polsosos que l'erudit local de torn tractava de desxifrar. La concepció moderna d'un arxiu té, però, poc a veure amb aquesta visió decimonònica. Avui en dia, l'arxiu és concebut com una institució oberta a la societat, que té cura d'una part del patrimoni cultural col·lectiu i que desenvolupa un servei d'interès públic.

En essència les funcions dels arxius actualment es centren en el recull de documents, conservar-los en condicions òptimes i la seva posterior difusió. L'objectiu d'aquestes tasques és doble; per un costat ajudar en la gestió eficaç de l'administració local, per un altre, facilitar la recerca històrica i científica.

Els documents continguts als arxius municipals són el reflex de fets esdevinguts al si de la comunitat, i, per tant, formen part de la memòria històrica i de la identitat local.

Des d'un punt de vista didàctic, els arxius municipals constitueixen una font molt rica de recursos, gràcies tant a la diversitat del seu contingut documental com perquè permeten als alumnes el treball amb les fonts primàries de la història.

Tot i que la nostra xarxa d'arxius municipals és bastant heterogènia i que alguns centres encara no reuneixen les condicions adequades per a una correcta consulta, l'ensenyant que s'apropi a un arxiu hi descobrirà una font molt rica de recursos didàctics útils per a l'ensenyament de les ciències socials als diversos cicles i imprescindible per al coneixement del medi local.

QUINS DOCUMENTS CONSERVEN ELS ARXIUS?

A part dels documents singulars i dels documents antics, els arxius municipals també conserven documents contemporanis i ordinaris generats per a les administracions locals. Aquest tipus de material recent, aparentment sense interès, constitueix un objecte de recerca igualment valuós i útil per a l'investigador.

Els arxivers i documentalistes classifiquen els documents en tres edats; fase activa (documents de menys de cinc anys d'antiguitat), fase semiactiva (fins els trenta anys) i fase inactiva (més de trenta anys). Generalment, quan s'utilitza la denominació "arxiu històric" hom es refereix al fons de documents inactius, mentre que la denominació "arxiu administratiu" fa referència als documents de menys de trenta anys.

Pel que fa a la procedència del material, el volum més gran correspon generalment als documents administratius generats pels mateixos ajuntaments. Els arxius, però, solen conservar documents no institucionals molt diversos i d'origen molt divers: llegats privats, donatius d'entitats culturals, personals, d'empreses, etc.

Els documents dels arxius, segons el seu contingut i el tipus de suport material, estan organitzats en un seguit de sèries que en faciliten la ràpida localització i consulta.

Aquests són alguns dels principals tipus de documents que es troben amb més freqüència als arxius municipals:

Els padrons; són documents que recullen les dades relatives a tots els habitants d'un municipi,

amb esment de la seva edat, origen, professió, adreça i altres dades.

Les actes municipals; constitueixen reculls literals de tot el tractat pels components del consistori quan es reuneixen en un Ple o una Comissió de Govern.

Els comptes municipals; són documents que recullen tota la informació de caire econòmic generada per un ajuntament (ingressos, despeses, rebuts, etc.)

Documents figuratius; constituïts per mapes i plànols. Generalment acompanyen d'altres documents per tal de completar la informació que contenen. Són documents vinculats a les actuacions municipals en matèria d'urbanisme o d'obres públiques.

Documents en imatge; fotografies, postals, cartells, vídeos, etc. De procedència i característiques molt diverses tenen, en comú el predomini de la imatge per sobre del contingut textual.

COM ES CONSERVEN ELS DOCUMENTS. LA FEINA DE L'ARXIVER

La concepció actual dels arxius i de les seves funcions comporta que tot document que pertoca en

un arxiu sigui classificat, ordenat i conservat d'acord amb uns criteris que faciliten la seva posterior recerca, localització ràpida i manteniment en bones condicions.

La feina d'enregistrar, classificar i conservar els documents correspon als arxivers. La feina de l'arxiver és d'una gran responsabilitat. Un arxiver ha de conèixer tots els tipus de suports materials i els tractaments més apropiats per a cadascun. Però, especialment, els arxivers han de conèixer a fons els criteris i els mètodes de classificació dels documents, ja que del rigor d'aquesta tasca en dependrà la posterior eficàcia de la recerca dels usuaris. Per a la tasca de classificació dels documents l'arxiver compta amb els anomenats "instruments de descripció" consistents en catàlegs, inventaris i fitxers.

Un cop fet el seu registre i establerta la seva classificació, la forma de conservar els documents depèn de les seves característiques formals i, en particular, del tipus de suport o material constitutiu. Cal tenir present que a part del paper –fins fa pocs anys el suport quasi exclusiu– els arxius poden tenir documents de qualsevol altre tipus de material de suport (microfitxes fotogràfiques, disquets magnètics, òptics...) Les condicions d'emmagatzematge dependran dels requisits de conservació (lloc, temperatura, grau d'humitat, etc.) de cada tipus de suport.

Les noves tecnologies, com per exemple la informàtica o els discos òptics, han obert noves possibilitats al món dels arxius –com ara guardar molta informació en molt poc espai– però també nous reptes i problemes. Els disquets informàtics, sense anar més lluny, tenen una durada limitada ideal d'uns cinc anys, a partir de la qual es poden deteriorar irreversiblement.

COM ES FA UNA CONSULTA A UN ARXIU?

La dotació material i humana dels arxius és força variada. Depèn dels recursos econòmics disponibles, dels anys de funcionament i de la sensibilització dels municipis envers el seu patrimoni arxivístic. Conseqüentment, les condicions de recerca, d'assessorament i de consulta poden variar d'un arxiu a l'altre.

Pel que fa al sistema de consulta dels arxius, és força similar al de les biblioteques públiques no presenta excessiva dificultat si hom sap exactament què busca, si es coneix la lògica dels instruments de descripció i si allò que es busca està catalogat. Amb tot, l'arxiver ens podrà assessorar si tenim dificultats per localitzar un determinat document o si desitgem una orientació de caràcter general, per exemple sobre el contingut d'una sèrie documental. Un cop localitzat, al fitxer, el document cercat, caldrà emplenar una

butlleta de consulta amb la qual l'arxiver el posarà al nostre abast.

Les noves tecnologies, i de manera particular els sistemes informàtics, també han afectat els sistemes tradicionals de consulta. Avui, però, no és habitual trobar arxius amb el sistema de consulta totalment informatitzat.

Finalment, cal recordar que alguns arxius gaudeixen de serveis complementaris de gran utilitat –biblioteca auxiliar sobre temes locals, hemeroteca, servei de reproducció de documents, servei educatiu, etc.– i que sovint estan vinculats a grups d'estudi locals als quals també ens podem dirigir per efectuar consultes.

UNA EXPERIÈNCIA DIDÀCTICA A L'ARXIU MUNICIPAL DE SANT CUGAT DEL VALLÈS

L'Arxiu Municipal de Sant Cugat del Vallès, seguint la tendència d'obertura i de servei a la societat anteriorment apuntada, s'esforça per facilitar als ensenyants del municipi i als seus alumnes l'accés al seu fons documental. Els darrers anys l'arxiu ha estat objecte habitual de visita per part de grups d'alumnes dels diversos cicles educatius.

Amb la finalitat de proporcionar als ensenyants uns estris que els ajudin en la seva tasca educadora, varem iniciar, el proppassat curs acadèmic, la confecció d'una carpeta didàctica que presenta el contingut documental de l'arxiu, dóna orientacions sobre la seva consulta i ofereix un seguit de fitxes amb suggeriments de treball sobre alguns documents en particular.

Els documents escollits per treballar han estat: els Padrans de 1895, 1924 i 1960; les Actes de 1847, 1940 i 1987; les fotografies del carrer de Santiago Rusiñol del començament de segle; el plànol arquitectònic del Mercat municipal i el Programa de la Fira de Tardor de 1932.

Com es pot apreciar, es tracta de documents molt diversos, tant per la seva forma com pel seu contingut, que permeten diverses possibilitats de treball adequades per als diferents nivells educatius. Sense entrar en detalls, assenyalarem algunes d'aquestes possibilitats de treball o centres d'interès.

El treball amb els **Padrons municipals** d'èpoques diferents (seleccionats pel professor de manera que reflecteixin situacions suficientment contrastades) permet als alumnes descobrir canvis substancials pel que fa a la demografia, la sociologia, l'economia, l'urbanisme i la cultura. Així, per exemple, es poden comparar els cognoms dominants, els canvis en els tipus de professions, els tipus de família, les rendes, el nivell d'instrucció, la consideració social de la dona, etc. Les possibilitats didàctiques de treball amb els padrons són exhaustives i, segons la complexitat i profunditat de l'anàlisi, es poden utilitzar en nivells educatius diferents, des de l'educació primària fins a la fi de l'ensenyament secundari.

Les **Actes municipals** presenten un gran interès per a l'estudi de les institucions i de la seva evolució al llarg del temps; els mètodes d'elecció o de nomenament de càrrecs, el grau de participació dels ciutadans, els sistemes de govern, els partits o tendències polítiques presents, etc. També permeten fer copsar als alumnes els temes que han preocupat als consistoris i als ciutadans en èpoques diferents. El treball de les institucions amb les fonts directes, com ara les actes, és indicat especialment per als alumnes de segon i tercer cicle de l'ensenyament primari.

Les **fotografies** permeten l'observació del paisatge urbà d'altres èpoques i dels canvis urbanístics que s'han esdevingut. El treball amb fotografies resulta especialment estimulant per als alumnes del segon cicle de l'ensenyament primari i pot prosseguir al llarg de tot l'ensenyament. L'anàlisi de les fotogra-

fies d'un indret es pot completar amb l'observació de mapes urbans de l'àrea corresponent.

El treball amb **plànols** d'edificis –com per exemple un mercat– ofereix la possibilitat d'estudiar els espais interiors i exteriors, la seva funcionalitat i les possibles transformacions al llarg dels temps. S'estableix així un lligam entre l'estudi de la geografia urbana, la història i l'arquitectura o l'art.

Finalment, el treball amb **programes** de celebracions, festes majors i altres events comunitaris, a part de resultar molt atractiu per als alumnes, permet copsar aquells aspectes més relacionats amb la cultura, el lleure i els canvis de costums o preferències entre les societats de les diverses èpoques.

Indubtablement, són molts més els documents que l'ensenyant pot trobar en un arxiu municipal i que pot utilitzar didàcticament. I moltes més les possibilitats de treball que les suggerides. Aquí només hem volgut desvetllar la curiositat per apropar-se al coneixement del patrimoni documental local i l'interès per utilitzar les fonts primàries en l'ensenyament de les ciències socials.

Aquest article va ser publicat per primera vegada a la revista GUIX, num. 182, desembre de 1992.